

Маја Радонић
Факултет за културу и медије
Београд
majar@yandex.ru

821.163.41.09-1 Павловић М.
https://doi.org/10.18485/ai_san_o_gradu.2018.ch7

ПРЕСТОНИЦА ВАСЕЉЕНЕ И ГРАД ПАМТИВЕКА
(Цариград као митопоетски симбол
у поезији Миодрага Павловића)

У стваралачком опусу великог српског песника и есејисте Миодрага Павловића, једну од темељних тачака представља стални и плодносни стваралачки дијалог са српско-византијском књижевном традицијом. Павловић ствара живу везу са српско-византијском традицијом кроз песничке циклусе (*Велика Скиџија*, *Нова Скиџија*, *Свејли и џамни џразници*), као и кроз есејистички дискурс. Овај рад указује на темељни поетски симбол Павловићевог циклуса *Велика Скиџија*, „престоницу васељене“ и „град памтивека“ Цариград, који песник реактуализује као митски простор вечног почетка, краја и обнове, те као симбол свих потоњих градова византијског цивилизацијског круга.

Кључне речи: Цариград, *Велика Скиџија*, Миодраг Павловић, историја, мит, сећање.

Песништво Миодрага Павловића (1928-2014), једне од најзначајнијих фигура модерне српске књижевности и ствараоца високе самосвести, дубоко је повезано са његовим есејистичким дискурсом и антологичарским радом. Упркос томе што није био склон аутопоетичким записима, осим једног позног записа из 2006. године,¹ у његовом есејистичком делу, било

---

1 Павловић, Миодраг. „Настанак и нестанак песме (Аутопоетички записи)“. *Зборник Маџице српске за књижевност и језик* 54 (2006): 7-17.

оном које се бави начелним питањима песничке поетике, превредновањем српске песничке традиције или културно-антрополошким питањима, уочава се јасна и суштинска повезаност са паралелним песничким стварањем.² Наиме, есеји Миодрага Павловића већим делом антиципирају правац и теме које ће се наћи у његовим наредним песничким збиркама, па се може рећи да певање и мишљење о певању чине складно повезану целину у његовом стваралачком опусу.

Уочено је такође³ да је значајне заокрете у свом песништву Павловић на одређен начин најављивао у есејистичким текстовима који су им претходили. Тако је свој однос према миту и историји, или прецизније према митском и историјском поимању времена и простора у поезији, које ће добити свој песнички израз у песничким циклусима *Млеко искони* (1963) а потом у *Великој Скиџији* (1969), *Новој Скиџији* (1970), *Свејлим и шамним њразницима* (1971), наговестио у есеју о Виљему Батлеру Јејтсу у књизи *Рокови њоезије* (1958). За наш рад је важно расветлити овај однос, будући да песме знаменитог циклуса *Велика Скиџија*, о којима ће претежно бити речи у редови-

2 „Тако се Павловићева критика јавља као неопходни творачки корелатив његове поезије, као саставни део духовне активности истог стваралачког субјекта, који испитује и исказује и себе и свет кроз два мање или више равноправна, комплементарна комуникациона канала.“ (Поповић 1987: 32)

3 „Зато и не чуди чињеница да песник превратник, изразито модерног, урбаног сензибилитета, усмерен на садашњост као једину стварност, како младог Павловића на основу песничких збирки 87 песама и Стуб сећања перципира тадашња књижевна јавност, (не)очекивано отвара своју прву књигу есеја текстом 'О књижевној традицији' (1956) и наговештава правац којим ће се кретати његово поетско стварање, али и схватање смисла стварања уопште.“ (Радонић 2015: 53)

ма који следе, остварују управо такав однос песника према историји и спољашњем времену, какав Павловић апострофира у тексту „О поезији В. Б. Јејтса“: „У својој визионарској визији историје, Јејтс је на бази једног свог дубоког искуства устврдио да је циклус развоја једне цивилизације у многеме сличан, аналоган кружном одмотавању историје личности“ (Павловић 1958: 206). У песмама *Велике Скиџије*, историја једне цивилизације и историја личности су доследно изграђене кроз однос динамичне напетости и амбивалентности, а лирски субјект уступа свој глас митским и историјским личностима, чак и животињама, да из њихове перспективе реактуализује и конкретним искуством оживи настанак, раст и пропаст једне цивилизације и културе. Тако у поетском циклусу гласом лирског субјекта проговарају Словени, словенски прापесник, богумили, пауни, слепи краљ, Кнез Лазар, мртви цар Душан, кнежева кћи, граматик, намесник, дух који се руга Цариграду... онако како кроз њих песник оживљава архетипске слике-ситуације које су заменљиве неким другим местом у некој другој слици-ситуацији.

У истом тексту Павловић истиче: „Нас тренутно занима могућност да песник доживи историју у целини, не у појединим манифестацијама, већ као један реалан, важан лични доживљај“ (1958: 206). Управо у поетским циклусима које ствара у наредним годинама, он ће модерним песничким поступком реактуализовати древне митолошке и историјске слојеве кроз песничку визију света, поставивши познате и непознате митске и историјске чињенице у амбивалентне и динамичне саодносе. На тај начин, песник ће изнова оживети давно усвојене и окамењене чињенице и довести их из (привидно) далеке прошлости у

раван вечно живе садашњости. Показаће се да митско и историјско код Павловића никако нису пуки декор у који смешта своје лирске јунаке: то су простори у којима се одиграва вечна драма која се кроз одређене обрасце понавља у свим епохама и народима, а у песмама *Велике Скиџије* конкретно у његовом национу, судбински и дубински везаном за раст и пропаст Византије.

Насупрот модерничког и постмодерног односа према миту у књижевности који се заснива на демитологизацији и десакрализацији митског значења и који своди мит на пуки декор који се додатно разара иронијом и савременим рационалистичким поједностављењем, Павловић негује доследно традиционални однос према поетици мита. Ревитализујући и реактуализујући митска значења, доводећи их у равн вечно садашњости, јер „стварање је обнова прамитског стања човекове свести, па и одлазак у онај почетак из којег ће се обред тек родити, над којим ће митско предање тек да успостави своју песму и да изваја своје идоле“ (Павловић 1998: 20), он наглашава да је у основи мита „прича о *преображају* из једне стварности у другу, или прича о откривању једне не свакидашње стварности усред свакодневице и њеног језика“ (1998: 57). Песник је управо у циклусу *Велика Скиџија* преображајем и давањем нових значења почетној митској слици и историјским чињеницама, изградио једну заокружену поетску визију дубинске историје и стварања културног идентитета сопственог народа, на конкретном простору и у конкретном времену. Тај конкретни простор је одређен утицајем рафиниране и високо развијене византијске културе у времену доласка Словена на Балкан, те успона и пада српске средњовековне државе.

Када је реч о Павловићевом односу према историји, може се запазити извесна амбивалентност,⁴ будући да он проблематизује домете историографије као науке, јер „историчари сликају историју црњом него што је била: срећа и благодот нису њена тема, блаженство није историјски догађај“ (1998: 35), а са друге стране историју сматра прворазредном поетском чињеницом,⁵ у складу са ставом изнетим у свом програмском есеју „О књижевној традицији“ (1956), у којем се посебно истиче Елиотов појам „осећање историје (historical sense) помоћу којег песник успева да осети куда даље воде развојни правци поезије“ (1958: 8). Овакав однос према историји најбоље одређују појмови *сећање* и *традиција*, две чворишне тачке на којима Павловић гради своју поетику, јер чин сећања је човекова обавеза и „ако колективно сећање и није било дато, треба га измислити. У томе је могућност да заједничка својина

4 „Из записа о историји у потоњем есеју ‘Чин сећања’, да ‘блаженство није историјски догађај’, јер ‘племенитост и дарежљивост, праштање и просвећивање себе и других, нису поглавља писане историје откад је она постала *позитивна наука*’ (Павловић 1998:35), очигледно је да његов опрезан и испитивачки став према поједностављеним и рационализованим тумачењима прошлости, проистиче из дубоке тежње за целовитом сликом света и интегралном визијом људских прегнућа и достигнућа кроз векове.“ (Радонић 2015: 139)

5 Павловић ће у првом предговору *Анџологије српској ђеснишћива* (1964), у поглављу о српској средњовековној књижевности забележити да „када су историјске личности носиоци песнички изражених осећања, онда је историја у сваком стиху те поезије“, а у есеју-ревалоризацији песништва Милутина Бојића из 1962. године, као врхунску вредност његовог поезије истиче развијену историјску свест и назива га песником историје једног народа који је успео да испева поезију трајне вредности „која говори о трагици у судбини једног народа и која има димензију историјског сазнања, свести о дубоким условљеностима и коренима недаћа и страдања“ (2010: 42).

буде прочишћена, узвишена, и да се избегну странпутице које кроз сећање воде у нихилистичку идиосинкразију, у философију свеопштег презира“ (1998: 35). Управо прочишћена и узвишена заједничка својина сећања чини традицију, темељ који представља залог трајања, континуитета и развоја сваке културе.

Пред градом

Појам града представља важан топос целокупне поетике Миодрага Павловића, он је један од чворних симбола његовог песништва: *Прво је њластї/ ња изда и њећина нова/ у равници/ заїим їрад (Насїјанак їрада), а у есејима сабраним у књизи Природни облик и лик (1984), њовори се о кулїуройворном наїону код човека као њеїовом уроћеном, иманенїном својсїву*: „Очигледно је културни нагон исто што и потреба да се огради сопствени простор и да се у њему [...] образује, дозиђава, усавршава нешто вештачко, један *арїифис* који је много више људски него простори слободне природе“ (1984: 118). Град је дакле много више људски него простори природе, а цивилизованост је једно од најважнијих људских достигнућа. Међутим, као и сваки симбол његове поетике, он није ни једноставан ни једнозначан. Град је амбивалентан симбол и јавља се у два основна вида: као утврђење, одбрана цивилизације и културе, место хармоничног људког бивања, рекли бисмо парадоксално *їприродно* место за човека, и то је слика митског или средњовековног града; други вид је модерни град као позорница Апокалипсе⁶ и космичке

6 За Павловића је Апокалипса дуготрајни процес у којем живи човек историје, човек који је изашао из митског стања, а „ми живимо у атмосфери Другог доласка“, бележи он у једном од

усамљености појединца, као у његовим првим песничким збиркама *87 њесама* (1952) и *Студ сећања* (1953), или у поеми *Апокалипса или ужа Србија* (1986). Град је међутим и симбол унутрашњег света човековог, онај простор који гради свако за себе у дну својих груди, али амбивалентност и подељеност човековог бића ствара два унутрашња града између којих се колебамо: *Унутра у нама су два града/ Преишчавачемо часно из једног у другога./ Како иде даље ња прича о два града?/У једном смо ирезни, у другом – наинутии./ (Ново име клеице).*

У Великој Скиији, коју отвара песма „Словени под Парнасом“, песник слика почетну позицију паганског племена пред капијама високо развијене византијске цивилизације и његов амбивалентан однос према супериорној култури која га и привлачи и одбија. Они крећу да руше „да мрамору гриземо бедра“, али певачи им кажу „не у рушењу него у песми треба провести ноћ“ и песма се завршава крштењем, усиновљењем младог племена, чија ће се „голотиња у речи оденути“. Овде налазимо архетипску ситуацију противречности које се рађају при судару култура, приликом рађања и развоја цивилизованости, а све често почиње рушилачким нагоном. Ипак, развијенија култура увек привлачи, побеђује и, чак наоко побеђена, асимилује мање развијену културу. Основни симбол развијене цивилизације, али и услов њеног даљег развоја, цветања и ширења јесте управо *град* и то зидинама утврђен, каменом озидан и складом украшен, „град за којим ходимо“, како проговарају гласови мртвих незнабожаца

есеја. Јован Делић наводи да је Апокалипса „једна од опсесивних Павловићевих тема“, те додаје „иако није вјечна, она је дуговјечна [...] о њој се пјева кроз готово све Павловићеве књиге, час иронично, а час готово патетично, јер се Апокалипса не појављује увијек као очевидно зло“ (Делић 2010: 57).

у песми „Ноћ“: *Јер су нам сїоїе земљом рањене/ и срца о враїу висе неокајана,/ јер сикћу још їује у косїима/ и неїслакани знојеви їод кожом/ їеку јаче но дисер у шкољци, о ноћи/ оївори нам їајну кайїу їрада.*⁷ Као вишеструко сложен симбол Павловићеве поетике, град је у првоме реду место које представља остварење урођеног културног нагона човековог и његов највиши и најсложенији облик, али и повлашћено место које треба задобити. Његово освајање пуком силом представља незаконит улазак у град, заправо незаконит улазак у цивилизованост. Насилан улазак у цивилизованост није могућ, а то знају и паганска племена када се нађу пред капијама града. Пречице не воде до отворених градских капија, већ представљају рушилачки принцип који освајача оставља у предцивилизацијском стању. Чак и у град мртвих се улази молитвом: *Ти која си їогїла їоклоїаи/ на їоїредном сандуку светїа/ и їусїїла да нас моїре очи їрозне,/ на овој нас окуци узми за руку/ и їоведи у їрад за којим ходимо;/ нек су му їемељи од крви ил крљушїи,/ од светїлих костїура ил обрнуїої дїсања,/ свеједно,/ води нас, оївори, уведи!* Парафразом молитве песнички глас словенског племена пред капијама града моли за улазак. Постаје јасно да се у град не улази силом, већ преображеном духовношћу, племе се прилагођава граду, а не град племену. Ако погледамо загонетне стихове пред крај песме који казују о темељима града „од крви ил крљушти, од светлих костура ил обрнутог дїсања“, могући кључ њиховог значења налазимо у предговору Павловићеве *Анїолоїїје лирске народне їоезїје*. На једном месту он наводи како га је на проучавање женских песама наше усмене традиције навела

⁷ Сви наводи песама из *Велике Скиїїје* у раду дати су према издању: Павловић Миодраг. *Велика Скиїїја и друге їесме (изабране и нове їесме)*, Београд: СКЗ, 1996.

песма *Вила зида град*, тачније њена лепота, збијеност израза и загонетност.⁸ У свом избору лирских народних песама, песму ставља на почетак циклуса стварања, а завршни циклус *Анџолоије* који опева разарање и растурање мита, почиње опет песмом о митском граду, али другачијег тона – *Вилин чудесни град*. Песма опева призор „чудесног“ вилиног града од људских костију. Овде се јасно види „призор многобројних смрти“, а вила је „богиња смрти“ која „успоставља царство мртвих“ и „влада њиме“ (Павловић 1986: 109). Она опева „дворове смрти“, а на овом месту Павловић уочава једну занимљиву паралелу: у нашој народној поезији, за разлику од предања и обичаја који мртве смештају под земљу, „свет мртвих је на земљи или у висинама“, као да се ради о „различитим митологијама“. Дакле загонетни град у који улази племе јесте митско место мртвих, али и овај улазак, (тај нарочито!) мора бити законит, кроз отворена градска врата.

У песмама *Велике Скиџије* град је симбол и израз цивилизованости вишег реда, утврђење и заштита од стихија „злоходника, пошаста“. Град је и место повлашћених, поготово ако је у питању царски град, град над градовима Цариград, престоница моћне Византије: *Он, из Цариграда њослан/ с њовељом ојечаћеном/ и бисајама њуним нових кадионица/ оде њраво на двор./ Шака му чврсто се држи злаја,/ и снови њејови њуни свирке/ не лејте даље од балкона.// А сви знају да сам до врлине/*

8 „После вишекратног читања Вукових збирки народне поезије задржала ме је и опчарала песма *Вила зида град*. Почеле су да се отварају раније неуочене могућности тумачења и њена песничка лепота чинила ми се збијеном до тврдине драгог камена. [...] Тако је за мене почело вишегодишње испитивање ове песме, изнајавење варијанти, тражење митолошких аналогија, испитивање њеног језичко-уметничког склопа. Око тог ишчитавања, упоређивања, толковања, разбирања, изникла је постепено и ова *Анџолоија*.“ (Павловић 1999: 5)

ја ишао сџазом оскудном/ уз кошчајно раме народа,/ да сам дижући руке с облака брао џрње/ и клечао сред мочваре/ у хладној џрозници звезда. /// Реч ми се залуд оџкрила/ и залуд дгења и знања/ кад ме нису са царским џисмом/ на џуџовање џослали./ (У самоћи џужда).

Становник града је повлашћен у односу на најплеменитијег припадника словенског народа који долази из шума, мочвара и планина, из простора некултивисане природе. Ова привилегованост се не заснива на принципу праведности, него на принципу превласти и моћи, али свака људска цивилизација и култура у себи носи и одраз људске несавршености и противречности, тако и песникова начелна склоност ка развијеној култури не значи затварање очију пред контрадикцијама које свака од њих носи. Такве противречности су уједно и клице будућег развоја, али и пада, разарања и смена које неумитно чекају сваку цивилизацију у ходу кроз историју.

У граду

„Престоница васељене“ и град свих градова песама *Велике скиџије* је Цариград, а пуно име града налази се на четири места у целом циклусу, у два наслова и два стиха („Он, из Цариграда послан“, „Душан пред Цариградом“, „Дух се руга Цариграду“, „У Цариградском сенату смрти“), када песник наглашава његов историјски облик у конкретном историјском времену. Кроз остале песме *Велике Скиџије*, он је „царски град“, „град памтивека“, „златослемени град“, град „пун бродова и цвећа“, „престоница васељене“ или само град, те постепено из свог конкретног историјског облика прераста у митски, вечни облик, у митопоетски симбол целог песнич-

ког циклуса. *Пошао сам у њај град њамџивека/ њо слике и њсалџири радосџи обредне/ и да заџевам у хору њод сводовима злаџним/ На улазу ме сџиража Варџаја једва њусџила,/ у Хаџија Софиџи њричесџи ми нису дали/ џе сам жедан улицама ходио/ (заџио сад мноџо вино њијем)/ и џужан деџах:/... (Повраџак ходочасника). Он је место које је „најближе лепоти света“, престоница вечног склада, која остаје урезана у душу упркос његовог конкретног историјског вида, који дошљаку показује своје сурово, негостољубиво лице и у коме се ходочасник „из дубрава наших“ осетио као луталица и просјак. Град који „сјајем далека копна спаја“, не може се међутим сагледати у вреви градских улица, у свом конкретном виду који показује своју свакодневну грубост, у датом времену и простору. Његова лепота и вечна суштина која га чини митским простором, може се сагледати само из шире перспективе, из удаљености времена и са простора који јасно оцртавају његово одсуство: *И овде џек, на џланини с нашим именом, / зажалих за луком злаџослеменој џрада; / јуџром џа сад у измаџлици назирем/ како сјајем далека койна сјаја / и знам, сџареџи, док седим у кожуху/ да у џај давни час кад усамљен и сиройџи/ њрестџоницом васељене ходих / најближе лейоџи светиа деџах.**

Реч *џамџивек* стоји и у првим реченицама знаменитог Павловићевог предговора петом допуњеном издању његове *Анџолоџије срџској џесниџиџва* (1984), у чувеној реченици да српска песма траје од „пре памтивека“,⁹ а град *џамџивека* за њега је Цариград, вечна „престоница васељене“, метафизички појам трајања и лепоте. Овај град је у Павловићевом поетском свету,

9 „Српска песма траје од пре памтивека. Певана, не и бележена, до нас није доспела као писани текст.“ (Павловић 2010: 62)

али не само у њему, него и целокупном погледу на свет, симбол врхунског облика цивилизованости Ромејског царства или Византије, која је један од темеља цивилизације и културе његовог сопственог, српског народа. На више места у својим есејима он наглашава вредност и значај Византије и њене културе за развој српског културног и духовног идентитета, будући да је уграђена у темеље највећих домета наше средњовековне културе, или тачније српско-византијске традиције како је Павловић назива. И кроз песничко стварање и кроз есејистику, он одржава живу стваралачку везу са овом традицијом, реактуализујући је кроз песничке циклусе иновирањем старих жанрова, лексиком, версификацијом, мотивима, а споменути допуњени предговор *Анџологије српској њесништва* компонован је као повест или песничка хроника по узорима старе српске књижевности.¹⁰

Цариград је престоница васељене и митско место у Павловићевој поетској визији, али је истовремено историјско место, као када из њега гласом лирског субјекта проговарају српски владари лозе Немањића, Стефан Дечански и Цар Душан. У песми „Слепи краљ у изгнанству“ Стефан Дечански, „царски гост“, пише из „васељенске престонице“, и упркос личном удесу и

10 „Та се промена не огледа толико у броју аутора и песама, коме је додата једна песма у односу на прво издање, већ постављањем у близак међузависни контекст старе поезије са народном, што упућује на закључак који се код Павловића искристалисао током година изучавања нашег песништва – стара српска средњовековна поезија и наша народна поезија чине основу целокупне српске књижевне традиције. Оне представљају ризницу основних симбола наше културе и самосвести, а тумачење тих симбола и проналажење скривених значења која имају обновитељску снагу за нашу културу, једна је од мисија есејистичке мисли Миодрага Павловића.“ (Радонић 2015: 135)

болним сумњама које се јављају у њему као појединцу, (*Како да владам у царсџву невидљивом? / Моју само да слуша бугем / и просјак љред врајџима замандаљеним*), дубоко је свестан и помирен са историјском судбином коју мора да испуни и која надилази његов лични удес: *Сину осџављам и биџке и круну и очи двосџруке/ нек жезлом доље џо иноџлемениџима размахне, /ја одох џолако да вид свој џронађем.// (Слеџи краљ у изџнансџву)*. Кроз резигнаџију лирског субјекта, слепог краља, песник индивидуализује судбину историјско-митске личности и даје му израз субјективног доживљаја, личног и универзалног истовремено. Глас који допире из удаљеног временског слоја, прелази тако временску дистанцу и долази у раван поетске *садашњосџи*. На тај начин песник доследно реактуализује историјске и митске слојеве кроз цео поетски циклус и они постају део нашег доживљаја стварности. Међутим, трагизам личне, индивидуалне судбине слепог краља није извор и исход овог лирског исказа. Као припадник и изабрани представник одређеног културног кода и одређеног историјског времена, он поседује јасно изражену историјску свест о улози у историји коју мора да испуни, упркос свим сумњама и страховима које као индивидуа има. Ту свест да задатак који заједница и историјски ток поставља пред појединца превазилази далеко све личне тежње и слабости, поседују сви историјски ликови *Велике Скиџије*: Кнез Лазар, кнежева кћи, Стефан Дечански, Цар Душан. Ова свест у складу је са средњовековним хришћанским етосом који је био основа изградње културног и духовног идентитета српске државе. Тако „Душан пред Цариградом“ (неочекивано) проговара гласом загробног искуства, још увек несвестан своје сопствене смрти: *У недељу су ми кайџе оџворили /на џраду исџочноме/ анђели шџо нашики су*

јоворили./ Мишљах да њајну града знам/ ње њрчки њрозборих на њрју,/ но њрађани њовикаху:/ није њо њосјодар наи,/ и зајворише се у куле.// [...] Тако је њрестјоница најзад била/ у мојим рукама нејаросним/ и кујоле Свење Софије/ деху јабуке мени на дар.// Цар који је у народном предању запамћен као Силни, у силини свог освајачког заноса, надомак „граду источноме“, који је био циљ свих претходних освајања, како његових, тако и свих његових претходника, саплеменика и сународника, пропушта да примети „своју сопствену смрт на два часа јахања пред градом“! У наглom иронијском обрту, типичном за Павловићеву поетику, велики историјски освајач, моћни цар који се „брине за државне послове“ прелази на почасно место у „Цариградски сенат смрти“, (не)очекивано и силовито, како је и владао, директно у мит и вечност у граду над градовима: *залуд њо царевини њраже мој њроб/ и нејојредно ми друју славу желе.//* Владар који и мртав издаје заповести, јер то је његова улога и судбина, успиње се на место које му у историји и припада, а то је место највише славе од које веће и нема. Његов лирски глас је једини међу историјским гласовима ове песничке повести који ни у једном тренутку не исказује личне сумње или недоумице, јер у њему нису ни стигле да се роде, делом услед изненадне смрти пред највишим циљем, али суштински због силног заноса уз који је непоколебљиво и снажно испуњавао своју историјску судбину и задатак.

Израђен као поетски град-симбол, Цариград је у песмама *Велике Скијије* уједно историјски и митски простор: као конкретан простор настао у конкретном историјском времену, на одређеном тлу и у одређеној цивилизацији, а митски као вечни симбол стварања, развоја, трајања, рушења и поновног обнављања човековог стваралачког импулса, упркос деструктивним и рушилачким силама историје које неминовно следе после највећег

успона. Пад „златослеменог града“ најављује и Душанова смрт пред његовим капијама, а гласови о апокалиптичном паду Цариграда долазе издалека „од народа што лебди у гуњу“, или од паунова чији панични крици најављују катастрофу која се ближи: *На бедеме су сви ойишили/ да виде како расиу ойсадне куле/ и небески райници одлазе/ један йо један дацајући оружје/ у йейељасије облаке.// [...] У кавезу йлача остйаће да чами / смањени образ царскоја града.// (Пауни)*. Изостају гласови непосредних сведока разарања царског града, јер после такве катастрофе, речи и гласа можда и нема више, наговештава песник. Зато „извидник из грчких метропола“, који долази „међ Словене и сељаке“ далеко на север, сазнаје да је његов град пао од жене „до колена у мразу“: *[...] йивој йрад је узейи, /наййраі йе не води ниједна сйаза, /остйани с нама у лову и војни! /Које је йо йлеме?! Роіоз се йродија кроз снеі, / сйојим на месіу іде ће долейейи ййице/ и йочињем да разумевам Словене// (Извидник)*.

После града

Од уводне песме циклуса „Словени под парнасом“ песник поставља насупрот града некултивисану природу: шуме, планине, мочваре, висоравни, предели су из којих са чежњом и завишћу упиру очи ка граду припадници племена коме „још сикћу гује у костима“. Овај вечни песнички мотив има неуобичајено и амбивалентно значење у Павловићевој поезији. Ако изузмемо рану збирку *Окйаве* (1957), рефлексiju о човеку у класичном природном пејзажу,¹¹ простори природе за

11 „Остало је само то да је предмет пасторале један конкретан пејзаж (некад само природни, сад и градски), али услов је да тај пејзаж мора имати двоструки смисао, не само објективно-дескриптивни, него и субјективно-лирски.“ (Павловић 1958: 28)

песника историје и културе нису „природни“ човеков амбијент, још мање су простор идиличног споја човека и исконских стихија: дивља природа је у првом реду слика предцивилизацијског стадијума и у њој бораве неповлашћени, они који тек треба да граде своју културу. Лирски субјекат из песме „У самоћи тужба“ пребива у мочварама и планинама и његова реч се не уважава, иако представља најбоље међу људима, оне који се кроз истинско самоодрицање труде за друге. Врата се отварају пред припадником царског града, не због његових људских квалитета, већ је довољно да је „он из Цариграда послан, с повељом опечаћеном“. Овај јаз између представника инфериорне и супериорне културе, оних који долазе из простора природе и оних који долазе из града је непремостив у песниковој поетској визији. Ипак, сложен и вишезначан Павловићев поетски свет, саздан на динамичној напетости амбивалентних симбола и слика, даје и друго значење и други вид простору некултивисане природе Шуме, мочваре и пећине су истовремено и места спаса, јер после (неминовног у ходу кроз историју) рушења града и пада цивилизације, следи поновни повратак у природу. Овај пут, дубраве, мочваре и висови се преображавају у места *скиишије* која пружају уточиште и дају снагу за поновни повратак и изградњу. За разлику од почетног стања, када се ступа из природе у град, повратак у просторе природе добија обележја привременог повратка из историјског у митско стање ради сабирања и прикупљања снаге за поновни повратак, кроз неговање сећања као предуслова трајања.

О паду Цариграда Павловић ће у првом предговору *Анџолоије српској њесништва* (1964) забележити један од својих најемотивнијих исказа: „Има ли горчег датума од године пада Цариграда којим се ликвидира најстарија и временски најдужа цивилизација и у исти

мах званично завршава средњи век у историји Запада и настаје нова ера! Тим датумом почиње и понор наше културе и наше поезије, тако видан у овој антологији“ (2010: 23). Пад Цариграда значи и пропаст српске средњовековне државе, а тај период песник описује као нашу апокалипсу, када се у српским писаним текстовима јављају апокалиптични призори и слутње „негде између најпаничнијих поглавља *Ойкровоња Јовановој* и историјског сведочанства“ (2010: 23). Пад Цариграда се тако поклапа са последњим тренуцима „откуцаја апокалиптичног часовника историје“ (Исто) а о времену византијске и српске пропасти Павловић бележи: „Док Турци надиру ка северу, српска песма замире у плачевима“ (2010: 68).

Оно што представља пад Цариграда у васељенским размерама за српску државу је пад Смедерева: *Остадосмо без ірада и без закона,/ ірад је іао.// Не знамо іде нам іочиње земља,/ а свуда је крај. //Зидине с именима нашим іадоше,/ река их огнела.// Војске и іуііници іреко нас іролазе,/ нико да к нама дође. //Неће више лейих ірадова бийіи/ на земљи нашој.// Ноћи дучачке желимо и шуме дубоке/ іде има вида и без очију.// Да іевамо и да се сами седе сећамо,/ друіи су нас заборавили.// И закон іірајноі срца нека влада/ крај срушеноіа ірада.// (Ойлакивање Смедерева)*. Крај града је крај света, нестанак цивилизације, „остадосмо без закона“, без земље, словесности, „а свуда је крај“. Имена су пала са зидинама у реку, говоре гласови из разореног града. А зидине су биле симбол трајања и сигурности. Становнике разореног града сви избегавају, они више не спадају у заједницу цивилизованих, прогнани су из историје. Када град падне настаје скитија, одлази се натраг, тамо где пребивају изгнани из људске заједнице, у „шуме дубоке“ али се и пева, видом „без очију“.

Овим стихом песник ефектно сажима историју српског епског певања за време турске владавине, када су се управо са скровитих места неприступачне природе, јединих простора слободе, испевале песме за чување све­сти о сопственом идентитету „да се сами себе сећамо“. Слепи гуслари су их певали надахнуто и видовито, о чему ће у есеју „Стари Вујадин или расправа о очима“ (1977) Павловић забележити: „Вид је заправо био живот. И за гуслара такође, који у слепилу напола живи своју смрт и из ње тек може да сачини песму о виђе­ном. Песма гуслара је видовитост за видљиво“ (1979: 83). Видовитост за видљиво је била потребна да се са­гледа могућност повратка, јер одлазак је привремен. Сећање и „закон трајног срца“ су оно што ће осигурати повратак, трајни залог у камену, симболу трајности, за­лог идентитета „у овом рату који сећање брише“, како апокалиптично време назива песник у својој програм­ској песми „Научите пјесан“. Сећање се негује речју, пе­смом, симболом свесног чина сабирања и чувања оно­га што чини идентитет једне културе. Сећање постаје тако „чин сећања“, жива традиција, као услов контину­итета. Своју дубоку веру у моћ поезије песник заснива на моћи поетске имагинације која изнад свих појавних, неизбрушених, свакодневних облика, сагледава целину и суштину једне конкретне историјске појаве и спаја је са њеном вечном, митском суштином која остаје да зрачи кроз векове, чак и онда ако ни прах није остао иза ње. У такву снагу песме верује песник, у песму која остаје и када нестану закони, цареви, земље и градови. Описујући на једном месту наш „позни јуриш и битку за памћење“ која се водила по манастирским рукопис­ним келијама после Косовског боја, Павловић ће запи­сати: „Чини се: ако запамтимо то што смо били, остаће­мо то што јесмо“ (2010: 70).

Већ је речено да је Миодраг Павловић¹² песник историје и културе, а ми бисмо рекли и стваралац у потрази за истинским и исконским стваралачким силама које леже у основи сваког човековог покрета, оним основним импулсима културотворне енергије и потребом да се она оживи, преобликује и поново створи у свету који је сувишном рационализацијом и губитком митске светлости, изгубио додир са исконским изворима стварања. Човек првенствено кроз стварање саучествује у сталном и поновном обнављању света. У брижљиво изграђеном поетском свету *Велике Скиџије*, град је симбол највишег израза људског културотворног и стваралачког принципа, а његов „сан о граду“ представља митска и историјска „престоница васељене“ и „град памтивека“ Цариград, симбол најсјајније средњевековне цивилизације у оквиру које је и његов народ изградио трајне темеље свог културног и духовног идентитета кроз векове. Песмама *Велике Скиџије* Миодраг Павловић је поетском имагинацијом и смислом за трансцедентно у историји и култури, реактуализовао и ревитализовао појам историјског и културног идентитета и континуитета српског народа, повезујући дубински смисао најтамнијих и најсветлијих историјских превирања кроз пажљиво преплитање нити које чине његову духовну вертикалу.

---

12 „У пет међусобно повезаних књига (*Млеко искони*, 1963; *Велика Скиџија*, 1968; *Нова Скиџија*, 1970; *Хододарје*, 1971; *Светили и тамни џразници*, 1971) Павловић је песник историје и културе, који у минулом тражи корене савремености. Песничким говором, у којем се преплићу различни елементи, класични и средњовековни, фолклорни и модерни, опевао је пропаст античког света, појаву Словена, успон Срба, описао значајна места и пределе, трагао за кључним симболима савремене цивилизације.“ (Деретић 1987: 325)

Извори и литература

- Делић, Јован. „Уз поетику Миодрага Павловића“. *Песништво и књижевна мисао Миодрага Павловића: зборник радова*. Јован Делић (ур.). Београд: Институт за књижевност и уметност/Учитељски факултет, 2010. 47-60. Штампано.
- Деретић, Јован. *Крајка историја српске књижевности*. Београд: БИГЗ, 1987. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Рокови њезије*. Београд: СКЗ, 1958. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Нишњијељи и свадбари*. Београд: БИГЗ, 1979. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Природни облик и лик*, Београд: Нолит, 1984. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Обредно и њворно дело*. Београд: Просвета, 1986. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Велика Скијија и грује њесме (изабране и нове њесме)*. Београд: СКЗ, 1996. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Обреди њоејичкој живојиа*. Београд: Књижевна реч, 1998. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Анњолојија лирске народне њезије*. Београд: Просвета, 1999. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Исход*. Београд: Просвета, 2000. Штампано.
- Павловић, Миодраг. „Настанак и нестанак песме (Аутопоетички записи)“. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик* 54 (2006): 7-17. Штампано.
- Павловић, Миодраг. *Анњолојија српској њесништва (XI до XX век)*. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2010. Штампано.
- Поповић, Бранко. *Самосвеси кријике*. Београд: Вук Караџић, 1987. Штампано.
- Радонић, Маја. *Сњуб сећања српске кулњуре. Есеји Миодрага Павловића*. Вишеград: Андрићев институт: 2015. Штампано.

Маја Радонић

ПРЕСТОНИЦА ВАСЕЉЕНЕ И ГРАД ПАМТИВЕКА
(Цариград као митопоетски симбол у поезији Миодрага Павловића)

Резиме

Појам града представља вишезначни симбол целокупне поезике Миодрага Павловића. Град је амбивалентан симбол и јавља се у два основна вида: као утврђење, одбрана цивилизације и културе, место хармоничног људског бивања, рекли бисмо парадоксално *ириродно* место за човека, и то је слика митског или средњовековног града; а у другом виду јавља се као модерни град, позорница Апокалипсе и космичке усамљености појединца. У песничком циклусу *Велика Скиџија* град је истовремено историјско и митско место, симбол цивилизованости вишег реда, позорница историјских збивања и личне драме појединаца чији гласови сведоче о вечним циклусима стварања, развоја, рушења и поновне обнове кроз историју. У песничкој повести изградње, успона и пада српске средњовековне државе, дубински и судбински везане за развој византијске цивилизације, темељни симбол овог културног круга постаје „вечни град“ Павловићевог поетског света Цариград, престоница Источног римског царства. Песничком имагинацијом Цариград за песника постаје град свих градова, симбол непролазне лепоте и трајања, митско место које кроз векове остаје уграђено у темеље даљег развоја културног и духовног идентитета сопственог народа.